

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ПРОФ. Д-Р ТАТЯНА СИМЕОНОВА ИВАНОВА, Д.М.

ЧЛЕН НА НАУЧНО ЖУРИ СЪГЛАСНО ЗАПОВЕД РД-09-272 ОТ 04.04.2019Г.
ОПРЕДЕЛЕНА ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА РЕЦЕНЗИЯ НА ПРИСЪСТВЕНО ЗАСЕДАНИЕ НА
НАУЧНОТО ЖУРИ, ПРОВЕДЕНО НА 11.04.2019Г.

**ОТНОСНО: ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН
„ДОКТОР НА СОЦИОЛОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ “**

**ОБЛАСТ НА ВИШЕ ОБРАЗОВАНИЕ: 3. СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И ПРАВНИ НАУКИ
ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ: 3.1. СОЦИОЛОГИЯ, АНТРОПОЛОГИЯ И
НАУКИ ЗА КУЛТУРАТА
НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ: СОЦИОЛОГИЯ**

**ТЕМА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД: „СОЦИОЛОГИЯ НА ИНВАЛИДНОСТТА.
(ИСТОРИЧЕСКИ КОРЕНИ НА ИНВАЛИДНОСТТА. ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ И СТРУКТУРА
НА СОЦИОЛОГИЧЕСКАТА ДИСЦИПЛИНА)“**

АВТОР: ДОЦ. Д-Р БОЖИДАР САШКОВ ИВКОВ

1. КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ НА КАНДИДАТА

Доц. Божидар Ивков е роден на 18.07.1956г. Висшето си образование завършва през 1983 г. - магистър по специалността „Социология“, Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. През 2004 г. защитава дисертация на тема „Инвалидност и социални бариери житейски статус и социални бариери пред инвалидите)“ и му е присъдена ОНС „Доктор“. От г. заема академичната длъжност „Доцент“ в Института за изследване на обществата и знанието при БАН.

Доц. Ивков има значителна публикационна активност. Общият брой на публикациите му е 89, като включва 2 самостоятелни монографии, участие в 3 колективни монографии и 7 книги, 11 студии, 6 статии в сборници, 23 статии и доклади, публикувани в списания, 30 доклади в сборници от конференции и 7 издания, включващи учебна литература. Публикациите са в авторитетни списания, включени в индексираните референтни списъци.

Общият брой на цитиранията му е 104, като 87 са в монографии и други научни публикации и 17 – в дисертации.

Научната дейност на доц. Ивков е свързана със значителна по обем дейност по проекти като ръководител и член на екип, има също така и преподавателска дейност във Великотърновския университет, както и ръководство на успешно защитил докторант.

Сферата на неговите научни интереси са в областта на социология на инвалидността, социология на медицината, социология на социалната политика, философия на медицината, етика, медицинска антропология, невросоциология, семиотика.

Етапите на настоящата докторантура са спазени, трудът е разгледан от разширен семинар на секция “ Публични политики и социални промени“ в Института за изследване на обществата и знанието на 28.02.2019г., съгласно заповед № РД -09-84/08.02.2019г. на директора на посочения институт и насочен за публична защита.

Всички необходими документи по процедурата са представени и отговарят на законовите изисквания.

2. ЗНАЧИМОСТ И АКТУАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е посветен на изключително актуален за нашето съвремие проблем - инвалидността, която непрекъснато нараства и засяга все по-голяма част от населението. В достъпната литература се отбелязва, че в повечето страни причините за това са свързани със застаряването на населението, с нарастването на хроничните незаразни заболявания, в т.ч и на психическите заболявания. Уврежданията и функционалните дефицити, водещи до инвалидност и техните последици за живота и функционирането, са не само за лицата с инвалидност, но и за техните близки, семейства и домакинства и по този начин оказват влияние върху функционирането на цялото общество.

Значимостта на социалния проблем „инвалидност“ е безспорна и социологическият ракурс представлява определен принос към научните изследвания в тази област и безспорно основание за оформянето на нова социологическа дисциплина, с обект на изследване проблемите на инвалидността.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представеният дисертационен труд е разработен на 362 страници. Състои се от следните раздели: Увод, 4 глави, заключение и библиографски списък на литературата от 428 източника, включващ 93 заглавия на кирилица и останалите на латиница, както и 10 електронни ресурси. Тази

структура напълно отговаря на изискванията за дисертационен труд за придобиване на научната степен „Доктор на науките“.

В Увода кратко и съдържателно се представя необходимостта от задълбоченото проучване на проблемите на инвалидността и разглеждането на хипотезата за създаването на нова социологическа дисциплина – „Социология на инвалидността“, с конкретен обект и предмет на изследване.

Глава 1 е посветена на историята на инвалидността и отношението на обществото към хората с инвалидност с богата справка за състоянието от праисторически времена през античността, средните векове, новото време до нашето съвремие. С особена задълбоченост е представена историята на инвалидността по българските земи и в съвременна България. Този раздел впечатлява със задълбочената и критична оценка на всички представени факти и е послужила за по-нататъшното развитие на тезите на автора.

Глава 2 на дисертационния труд разглежда виждането на автора за развитието на социологическата дисциплина „Социология на инвалидността“. Направено е ясно разграничение между „Социология на инвалидността“ като самостоятелна социологическа дисциплина и „disability studies“ като научна област на изследване на инвалидността. Напълно приемам основната теза на автора, че социология на инвалидността може да се разглежда като съставна част на областта disability studies, *но е отделна научна дисциплина*.

Високо може да се оцени задълбоченото обсъждане на социологическата дисциплина „Социология на инвалидността“, като следва да се посочи ясното определяне на предмета и обекта на изследване на тази специфична дисциплина. Коректно е отбелязано наличието на течения и разработки, които се приближават, но не отразяват напълно предмета и задачите на тази нова дисциплина. Авторът много добре е формулирал определянето на обекта на изследване на новата социологическа дисциплина „Социология на инвалидността“ като „относително самостоятелна научна социологическа дисциплина“.

Следва да се отбележи, че доц. Ивков успешно се е справил с тази много сложна и често непосилна задача за очертаване на границите на нещо ново и специфично, без да се нарушава „територията“ на постигнатото от другите науки.

Логически последователно и аргументирано са очертаани базовите тематични области, определящи предмета на изследване на науката „Социология на инвалидността“: междукатегориално и вътрекатегориално взаимодействие; идентификация, изследване и анализ на социалните бариери с особен акцент на символните бариери и на тяхното влияние върху

различни сфери от живота на хората с инвалидност; идентификация и анализ на социалния модел на инвалидността; образование на децата с трайни увреждания, като тук са отдиференцирани множество подтеми, идентификация и анализ на проблемни области в сферата на здравето и достъпа до здравеопазване, професионална ориентация и посредничество, заетост на хората с инвалидност, икономически проблеми и др.

Направен е извода, че между обекта, предмета, целите и задачите на „Социология на инвалидността“ съществува вътрешна логическа връзка и взаимодействие. Всяка цел или задача, които стоят пред „Социология на инвалидността“, съдържат в себе си предметни полета на дисциплината.

В заключение са представени данни за институционалното утвърждаване на „Социология на инвалидността“ в страни като САЩ, Австралия, Швеция, Полша и др.

Глава 3, посветена на „Постижения и дефицити в социалната теория, свързана с инвалидността и хората с инвалидност“ очертава задълбочено разработените методологически и методически въпроси, свързани с понятията „увреждане“, „неспособност“, „хендикеп“, „хора с инвалидност“. Този раздел е с важен приносен характер, тъй като използването на правилната терминология е важен елемент на всяка научна дисциплина, а в областта на инвалидността, както отбелязва доц. Ивков, се допуска самоцелно, неправилно или използване на основни термини, натоварени с отрицателно съдържание.

Направеният задълбочен анализ на използваните термини е позволил на автора да дефинира основните понятия в сферата на инвалидността, да ги „разбие“ на основни компоненти и да обоснове необходимостта от използването на коректни дефиниции, за да могат проблемите на инвалидността да бъдат анализирани адекватно.

Представените „Модели или смислови пространства“ на инвалидността и хроничната болест, са солидната база за развитието на основната теза. За първи път в научната ни литература се разглежда задълбочено т.н. медицински (биомеханичен) модел на болестта, като са посочени много доказателства в подкрепа на твърденията на автора и разсъжденията му, които се отличават с научна пристратност и изключителна акуратност при описанието и анализиранието им.

Свързването на медицинския модел на болестта с медицинския модел на инвалидността е направено много елегантно и с ясното съзнание за необходимостта от установяването на тези връзки, които имат отношение към необходимостта от лечение, рехабилитация както и към организационните форми за осъществяване на медицинската помощ.

Условното разделяне на моделите в областта на инвалидността е позволило на автора да оцени и предложи пълноценното използване на социологическия модел и т.н. биопсихологосоциален модел на инвалидността. Инвалидността не се разглежда като индивидуален, а като социален проблем. Направена е важната констатация, че представянето на социалния модел разкрива предмета на социологията, в частност и на „Социология на инвалидността“, като наука: социалните взаимоотношения и взаимодействия между социалните актьори в обществото (индивиди, групи, общности и категории), както и между тези социални актьори и съществуващите в обществото институции. Посочва се, че за биопсихологосоциалният модел на инвалидността е характерно изучаването на тясната взаимозависимост между преживяваните от хората с инвалидност трудности и ограничения и спецификата на влиянията на средата, в която живеят. Напълно може да се възприеме концепцията на автора за разглеждането на инвалидността като процес - сложен, динамично променлив, с голяма тежест.

Направената систематизация на достъпните в литературата медико-социални и социологически класификации на видовете инвалидност е изчерпателна и направена с цел да се отговори на необходимостта от изграждането на система от медико-социални и социологически класификации на видовете инвалидност за нуждите на „Социология на инвалидността“.

Глава 4 включва обсъждането на съвременните теории и концепции за инвалидността и хората с инвалидност, като следва да се отбележи, че проблемите са разгледани както на макро, така и на микроравнище.

Интерес и особено внимание представляват авторските обсъждания на факта, че хората с инвалидност са потиснато малцинство, включването на тезата за теорията за инвалидността като форма на социално потисничество, обсъждането на постулатите на т.н. общество на ремисията.

Доста силни са аргументите на доц. Ивков за наличието на т.н. тотални институции и резервати на инвалидността, или за житейската и социалната ситуация на хората с инвалидност като „живот с наложени ограничения“. Напълно приемам неговите постановки на концепцията за публичното пространство като резерват и въпреки научния стил на представяне на постановките, който е безупречен, се налага едно потискащо впечатление за безизходицата и порочния кръг, в който са разположени проблемите на инвалидността.

Известен оптимизъм може да се почерпи от обсъждането на въпросите за социалния потенциал и предложената Концепция на Амартия Сен за възможностите.

Съвсем правилни са постановките в раздела „Инвалидност и социално изключване“, защото на практика наличието на инвалидност е солидна предпоставка за социалното изключване на индивидите.

Инвалидността в контекста на теория на сложността е интересен фрагмент от дисертационния труд и може да се отбележи като приносен момент в теоретичен аспект. Използването на атрибутите на тази теория е подходящо и за нуждите на социалната политика, която се нуждае от мониторинг на постигането на целите ѝ, в контекста на необходимостта от въвеждане не само на рационална или „основана на фактите“, но преди всичко от „пъргава“ публична политика, чиито идеи израстват от свързването на институционалната теория и теорията за сложността.

Обсъждането на инвалидността и социалната динамика също е интересен раздел, разработен в контекста на обекта, предмета и задачите на „Социология на инвалидността“ и допълнително аргументира възможността и необходимостта от съществуването на тази социологическа дисциплина.

С особено внимание разгледах раздела „Инвалидност и качество на живот“, който е разработен задълбочено и разглежда такива проблеми като качеството на живот, свързано със здравето, и разбира се, се свързва с основната тема - инвалидност и качество на живот, свързано със здравето.

Представените изследователски модели на здраве и качество на живот са актуални, в непосредствена връзка с основната теза и безспорно са с приносен характер по отношение на анализа на инвалидността и обусловеното от нея качество на живот. Те са актуални, приложени са в практиката и посочените данни доказват тяхната приложимост и полезност при оценяване на качеството на живот, свързано със здравето и инвалидността.

Логично свързани с основната теза за правото на съществуване на научната дисциплина „Социология на инвалидността“ са представените от автора анализи на инвалидността, социалните неравенства и неравенствата в здравето. Дефинирането и посочените измерения на здравните неравенства, както и резултатите и основните изводи от ЕСИ на неравенствата в здравето, ни убеждават в основните постановки на автора.

Завършващата част на дисертационния труд и представената критична теория за инвалидността е синтез на всички задълбочени проучвания и предложение на съвременен подход за изследване и вземане на адекватни решения в областта на инвалидността.

Публикациите към дисертационния труд са солидни монографични трудове и книги – 4бр., студии -3 бр. статии и доклади – 6 бр. и свидетелстват за сериозните и последователни разработки на автора в тази област, което може да бъде оценено високо.

Авторефератът е написан на 56 стр., отговаря на изискванията, отразява адекватно изследванията, описани в дисертационния труд и е подходящо оформен.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният от доц. Божидар Сашков Ивков, д.с., дисертационен труд на тема **„СОЦИОЛОГИЯ НА ИНВАЛИДНОСТТА (ИСТОРИЧЕСКИ КОРЕНИ НА ИНВАЛИДНОСТТА. ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ И СТРУКТУРА НА СОЦИОЛОГИЧЕСКАТА ДИСЦИПЛИНА)“** за присъждане на научната степен „Доктор на социологическите науки“, напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ за такъв вид научна разработка.

Темата за инвалидността е актуална, разработена е в логична последователност, напълно постига поставената цел и предлага аргументирана теза за правото на самостоятелно съществуване на социологическата дисциплина „Социология на инвалидността“.

Всички части на дисертационния труд са задълбочено разработени на базата на изключително коректното използване на богатия арсенал литературни източници, с много добър научен стил, и високо чувство за отговорност за предложенията, които са направени въз основа на научния анализ. Стилът е много добър, лесен за възприемане и от представители на други области на науката, убедителен и аргументиран.

Приемам напълно очертаните от автора приноси на настоящия труд, по-важните от които, в областта на теоретичното познание са: установената сложност и комплексност на социалния феномен „инвалидност“, предложената за първи път у нас съвременна дефиниция на “Социология на инвалидността” и доказаната необходимост от развитието ѝ като самостоятелна социологическа дисциплина, определените конкретни научни граници между “Социология на инвалидността” като самостоятелна социологическа дисциплина и инвалидността като социален феномен и уврежданията, като личностен проблем, научно-обоснованото определяне на обекта, предмета и базовите тематични област, основните цели и приложни задачи, създадената цялостна система от медико-социални класификации на видовете инвалидност за идентификация на различни проблемни области и конкретни социални проблеми в сферата на инвалидността.

За първи път е приложен оригинален концептуален подход, обединяващ основополагащите страни на избрани модели на инвалидността и на съвременни теории и концепции за

инвалидността и хората с инвалидност, осигуряващ теоретико-методологично единство на анализа. Формулирани са социални дефиниции на понятията „инвалидност“ и „хора с инвалидност“, както и на други основни понятия. Анализирани и обобщени са основните теоретични социологически концепции, подходящи за изследване на инвалидността и социалната категория „хора с инвалидност“.

Значителни са и научно-приложните приноси, тъй като теоретичните постановки за развитието на социологическата дисциплина „Социология на инвалидността“ дават солидна база за развитието на научните изследвания в областта на инвалидността и предлагането на решения за съществуващите проблеми. Задълбоченото изучаване на проблемите на инвалидността на базата на единни методологически и методически постановки, използването на адекватни дефиниции и терминология, предложени от автора, както и поставянето на „правилната диагноза“ на проблемите на инвалидността, са солидна база за адекватното им разглеждане и разработването на разумни политически решения и практическото им приложение. Разработената цялостна система от медико-социални класификации на видовете инвалидност за идентификация на различни проблемни области и конкретни социални проблеми в сферата на инвалидността, предлага използването на единен подход при обсъждането на проблемните области и не на последно място, комплексното разглеждане на проблемите на инвалидността, представено в настоящия дисертационен труд, е подходящ материал и за обучението на бъдещите специалисти в областта на „Социология на инвалидността“.

Всичко казано по-горе ми дава основание да предложа напълно убедено на членовете на почитаемото Научно жури да гласуват положително за присъждането на научната степен „Доктор на социологическите науки“ на доц. Божидар Сашков Ивков, д.с., в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност Социология.

СОФИЯ, 02.05.2019Г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(ПРОФ. Д-Р ТАТЯНА ИВАНОВА, Д.М.)

